ମେଘନାଦବଧ କାବ୍ୟ

ମାଇକେଲ ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତ

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

୨୫ ଜାନୁୟାରୀ ୨୦୦୭ (ଶେଷ ପରିବର୍ତ୍ତନ:୨୪ ମେ ୨୦୦୯)
http://www.iopb.res.in/~somen/madhu.html email:somen@iopb.res.in

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ନମି ଆମି, କବି-ଗୁରୁ, ତବ ପଦାମ୍ବୁଜେ,
ବାଲ୍ମୀକି ! ହେ ଭାରତେର ଶିରଚୂଡ଼ାମଣି,
ତବ ଅନୁଗାମୀ ଦାସ, ରାଜେନ୍ଦ୍ର-ସଙ୍ଗମେ
ଦୀନ ଯଥା ଯାୟ୍ ଦୂର ତୀର୍ଥ-ଦରଶନେ !
ତବ ପଦ-ଚିହ୍ନ ଧ୍ୟାନ କରି ଦିବା ନିଶି,
ପଶିୟାଛେ କତ ଯାତ୍ରୀ ଯଶେର ମନ୍ଦିରେ,
ଦମନିୟା ଭବ-ଦମ ଦୁରନ୍ତ ଶମନେ-
ଅମର ! ଶ୍ରୀଭର୍ତ୍ତୃହରି; ସୂରୀ ଭବଭୂତି
ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ; ଭାରତେ ଖ୍ୟାତ ବରପୁତ୍ର ଯିନି
ଭାରତୀର, କାଳିଦାସ - ସୁମଧୁର-ଭାଷୀ;
ମୁରାରି-ମୁରଳୀ-ଧ୍ୱନି-ସଦୃଶ ମୁରାରି
ମନୋହର; କୀର୍ତ୍ତିବାସ, କୀର୍ତ୍ତିବାସ କବି,
ଏ ବଙ୍ଗେର ଅଳଙ୍କାର ! - ହେ ପିତ, କେମନେ,
କବିତା-ରସେର ସରେ ରାଜହଂସ-କୁଳେ
ମିଳି କରି କେଳି ଆମି, ନା ଶିଖାଲେ ତୁମି ?
ଗାଁଥିବ ନୂତନ ମାଳା, ତୁଳି ସଯତନେ
ତବ କାବ୍ୟୋଦ୍ୟାନେ ଫୁଲ; ଇଚ୍ଛା ସାଜାଇତେ
ବିବିଧ ଭୂଷଣେ ଭାଷା; କିନ୍ତୁ କୋଥା ପାବ
(ଦୀନ ଆମି !) ରତ୍ନରାଜୀ, ତୁମି ନାହି ଦିଲେ,
ରତ୍ନାକର ? କୃପା, ପ୍ରଭୁ, କର ଅକିଞ୍ଚନେ ।–

ଭାସିଛେ କନକ-ଲଙ୍କା ଆନନ୍ଦେର ନୀରେ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଦୀପ-ମାଳିନୀ, ରାଜେନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଯଥା ।
ରତ୍ନହାରା ! ଘରେ ଘରେ ବାଜିଛେ ବାଜନା;
ନାଚିଛେ ନର୍ତ୍ତକୀ-ବୃନ୍ଦ, ଗାଇଛେ ସୁତାନେ
ଗାୟକ; ନାୟକେ ଲୟେ କେଳିଛେ ନାୟକୀ,
ଖଳ ଖଳ ଖଳ ହାସି ମଧୁର ଅଧରେ !
କେହ ବା ସୁରତେ ରତ, କେହ ଶୀଧୁ-ପାନେ ।
ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ଝୋଲେ ମାଳା ଗାଁଥା ଫଳ-ଫୁଲେ;
ଗୃହାଗ୍ରେ ଉଡ଼ିଛେ ଧ୍ୱଜ; ବାତାୟନେ ବାତି;
ଜନସ୍ରୋତ ରାଜ-ପଥେ ବହିଛେ କଲ୍ଲୋଳେ,
ଯଥା ମହୋତ୍ସବେ, ଯବେ ମାତେ ପୁରବାସୀ ।
ରାଶି ରାଶି ପୁଷ୍ପ-ବୃଷ୍ଟି ହଇଛେ ଚୌଦିକେ–
ସୌରଭେ ପୂରିୟା ପୁରୀ । ଜାଗେ ଲଙ୍କା ଆଜି
ନିଶୀଥେ, ଫିରେନ ନିଦ୍ରା ଦୁୟାରେ ଦୁୟାରେ,
କେହ ନାହି ସାଧେ ତାଁରେ ପଶିତେ ଆଳୟେ,
ବିରାମ-ବର ପ୍ରାର୍ଥନେ !- "ମାରିବେ ବୀରେନ୍ଦ୍ର
ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍ କାଲି ରାମେ; ମାରିବେ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ;

ସିଂହନାଦେ ଖେଦାଇବେ ଶୃଗାଳ-ସଦୃଶ
ବୈରୀ-ଦଳେ ସିନ୍ଧୁ-ପାରେ; ଆନିବେ ବାଁଧିୟା
ବିଭୀଷଣେ, ପଳାଇବେ ଛାଡ଼ିୟା ଚାଁଦେରେ
ରାହୁ; ଜଗତେର ଆଁଖି ଜୁଡ଼ାବେ ଦେଖିୟା
ପୁନଃ ସେ ସୁଧାଂଶୁ-ଧନେ;" ଆଶା, ମାୟାବିନୀ,
ପଥେ, ଘାଟେ, ଘରେ, ଦ୍ୱାରେ, ଦେଉଳେ, କାନନେ,
ଗାଇଛେ ଗୋ ଏଇ ଗୀତ ଆଜି ରକ୍ଷଃପୁରେ–
କେନ ନା ଭାସିବେ ରକ୍ଷଃ ଆହ୍ଲାଦ-ସଲିଳେ ?

ଏକାକିନୀ ଶୋକାକୁଳା, ଅଶୋକ-କାନନେ,
କାଁଦେନ ରାଘବ-ବାଞ୍ଛା ଆଁଧାର କୁଟୀରେ
ନୀରବେ ! ଦୁରନ୍ତ ଚେଡ଼ି, ସତୀରେ ଛାଡ଼ିୟା
ଫେରେ ଦୂରେ ମତ୍ତ ସବେ ଉତ୍ସବ-କୌତୁକେ–
ହୀନପ୍ରାଣା ହରିଣୀରେ ରାଖିୟା ବାଘିନୀ
ନିର୍ଭୟ ହୃଦୟେ ଯଥା ଫେରେ ଦୂର ବନେ !
ମଳିନ-ବଦନା ଦେବୀ, ହାୟ ରେ, ଯେମତି
ଖନିର ତିମିର-ଗର୍ଭେ (ନା ପାରେ ପଶିତେ
ସୌର-କର-ରାଶି ଯଥା) ସୂର୍ଯକାନ୍ତ ମଣି,
କିମ୍ବା ବିମ୍ବାଧରା ରମା ଅମ୍ବୁରାଶି-ତଳେ !
ସ୍ୱନିଛେ ପବନ, ଦୂରେ ରହିୟା ରହିୟା
ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ ବିଳାପୀ ଯଥା ! ଲଡ଼ିଛେ ବିଷାଦେ
ମର୍ମରିୟା ପାତାକୁଳ ! ବସେଛେ ଅରବେ
ଶାଖେ ପାଖି ! ରାଶି ରାଶି କୁସୁମ ପଡ଼େଛେ
ତରୁମୂଳେ ଯେନ ତରୁ, ତାପି ମନସ୍ତାପେ,
ଫେଲିୟାଛେ ଖୁଲି ସାଜ ! ଦୂରେ ପ୍ରବାହିଣୀ,
ଉଚ୍ଚ ବୀଚି-ରବେ କାଁଦି, ଚଳିଛେ ସାଗରେ,
କହିତେ ବାରୀଶେ ଯେନ ଏ ଦୁଃଖ-କାହିନୀ !

ନା ପଶେ ସୁଧାଂଶୁ-ଅଂଶୁ ସେ ଘୋର ବିପିନେ ।
ଫୋଟେ କି କମଳ କଭୁ ସମଳ ସଳିଳେ !
ତବୁଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବନ ଓ ଅପୂର୍ବ ରୂପେ !

ଏକାକିନୀ ବସି ଦେବୀ, ପ୍ରଭା ଆଭାମୟୀ
ତମୋମୟ ଧାମେ ଯେନ ! ହେନ କାଳେ ତଥା
ସରମା ସୁନ୍ଦରୀ ଆସି ବସିଲା କାଁଦିୟା
ସତୀର ଚରଣତଳେ, ସରମା ସୁନ୍ଦରୀ–
ରକ୍ଷଃକୁଳ-ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ରକ୍ଷୋବଧୂ-ବେଶେ !

କତ କ୍ଷଣେ ଚକ୍ଷୁଃ-ଜଳ ମୁଛି ସୁଲୋଚନା
କହିଲା ମଧୁର-ସ୍ୱରେ, "ଦୁରନ୍ତ ଚେଡ଼ୀରା,
ତୋମାରେ ଛାଡ଼ିୟା, ଦେବି, ଫିରିଛେ ନଗରେ,
ମହୋତ୍ସବେ ରତ ସବେ ଆଜି ନିଶା-କାଳେ;
ଏଇ କଥା ଶୁନି ଆମି ଆଇନୁ ପୂଜିତେ
ପା ଦୁଖାନି । ଆନିୟାଛି କୌଟାୟ ଭରିୟା
ସିନ୍ଦୂର; କରିଲେ ଆଜ୍ଞା, ସୁନ୍ଦର ଲଲାଟେ
ଦିବ ଫୋଁଟା । ଏୟୋ ତୁମି, ତୋମାର କି ସାଜେ
ଏ ବେଶ ? ନିଷ୍ଠୁର, ହାୟ, ଦୁଷ୍ଟ ଲଙ୍କାପତି !
କେ ଛେଁଡ଼େ ପଦ୍ମେର ପର୍ଣ୍ଣ ! କେମନେ ହରିଲ
ଓ ବରାଙ୍ଗ-ଅଳଙ୍କାର, ବୁଝିତେ ନା ପାରି ?"

କୌଟା ଖୁଲି, ରକ୍ଷୋବଧୂ ଯତ୍ନେ ଦିଲା ଫୋଁଟା
ସୀମନ୍ତେ; ସିନ୍ଦୁର-ବିନ୍ଦୁ ଶୋଭିଲ ଲଲାଟେ,
ଗୋଧୂଳି-ଲଲାଟେ, ଆହା ! ତାରା ରତ୍ନ ଯଥା !
ଦିୟା ଫୋଁଟା, ପଦ-ଧୂଳି ଲଇଲା ସରମା ।
"କ୍ଷମ, ଲକ୍ଷ୍ମି, ଛୁଁଇନୁ ଓ ଦେବ-ଆକାଙ୍କ୍ଷିତ
ତନୁ; କିନ୍ତୁ ଚିର-ଦାସୀ ଦାସୀ ଓ ଚରଣେ !"

ଏତେକ କହିୟା ପୁନଃ ବସିଲା ଯୁବତୀ
ପଦତଳେ । ଆହା ମରି, ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଦେଉଟି
ତୁଳସୀର ମୂଳେ ଯେନ ଜ୍ୱଳିଲ ଉଜଳି
ଦଶ ଦିଶ ! ମୃଦୁସ୍ୱରେ କହିଲା ମୈଥିଳୀ;–

"ବୃଥା ଗଞ୍ଜ ଦଶାନନେ ତୁମି, ବିଧୁମୁଖି !
ଆପନି ଖୁଲିୟା ଆମି ଫେଲାଇନୁ ଦୂରେ
ଆଭରଣ, ଯବେ ପାପୀ ଆମାରେ ଧରିଲ
ବନାଶ୍ରମେ । ଛଡ଼ାଇନୁ ପଥେ ସେ ସକଳେ,
ଚିହ୍ନ-ହେତୁ । ସେଇ ସେତୁ ଆନିୟାଛେ ହେଥା-
ଏ କନକ-ଲଙ୍କାପୁରେ - ଧୀର ରଘୁନାଥେ !
ମଣି, ମୁକ୍ତା, ରତନ, କି ଆଛେ ଲୋ ଜଗତେ,
ଯାହେ ନାହି ଅବହେଳି ଲଭିତେ ଏ ଧନେ ?"

କହିଲା ସରମା; "ଦେବି, ଶୁନିୟାଛେ ଦାସୀ
ତବ ସ୍ୱୟମ୍ବର-କଥା ତବ ସୁଧା-ମୁଖେ;
କେନ ବା ଆଇଲା ବନେ ରଘୁ-କୁଳ-ମଣି ।
କହ ଏବେ ଦୟା କରି, କେମନେ ହରିଲ
ତୋମାରେ ରକ୍ଷେନ୍ଦ୍ର, ସତି ? ଏଇ ଭିକ୍ଷା କରି,–
ଦାସୀର ଏ ତୃଷା ତୋଷ ସୁଧା-ବରିଷଣେ !
ଦୂରେ ଦୁଷ୍ଟ ଚେଡ଼ୀଦଳ; ଏଇ ଅବସରେ
କହ ମୋରେ ବିବରିୟା, ଶୁନି ସେ କାହିନୀ ।
କି ଛଳେ ଛଳିଲ ରାମେ, ଠାକୁର ଲକ୍ଷ୍ମଣେ
ଏ ଚୋର ? କି ମାୟା-ବଳେ ରାଘବେର ଘରେ
ପ୍ରବେଶି, କରିଲ ଚୁରି ଏ ହେନ ରତନେ ?"

ଯଥା ଗୋମୁଖୀର ମୁଖ ହଇତେ ସୁସ୍ୱନେ
ଝରେ ପୂତ ବାରି-ଧାରା, କହିଲା ଜାନକୀ,
ମଧୁରଭାଷିଣୀ ସତୀ, ଆଦରେ ସମ୍ଭାଷି
ସରମାରେ,– "ହିତୈଷିଣୀ ସୀତାର ପରମା
ତୁମି, ସଖି ! ପୂର୍ବ-କଥା ଶୁନିବାରେ ଯଦି
ଇଚ୍ଛା ତବ, କହି ଆମି, ଶୁନ ମନଃ ଦିୟା ।–

"ଛିନୁ ମୋରା, ସୁଲୋଚନେ, ଗୋଦାବରୀ-ତୀରେ,
କପୋତ କପୋତୀ ଯଥା ଉଚ୍ଚ ବୃକ୍ଷ-ଚୂଡ଼େ
ବାଁଧି ନୀଡ଼, ଥାକେ ସୁଖେ; ଛିନୁ ଘୋର ବନେ,
ନାମ ପଞ୍ଚବଟୀ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ସୁର-ବନ-ସମ ।
ସଦା କରିତେନ ସେବା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୁମତି ।
ଦଣ୍ଡକ ଭାଣ୍ଡାର ଯାର, ଭାବି ଦେଖ ମନେ,
କିସେର ଅଭାବ ତାର ? ଯୋଗାତେନ ଆନି
ନିତ୍ୟ ଫଳ ମୂଳ ବୀର ସୌମିତ୍ରି; ମୃଗୟା
କରିତେନ କଭୁ ପ୍ରଭୁ; କିନ୍ତୁ ଜୀବନାଶେ
ସତତ ବିରତ, ସଖି, ରାଘବେନ୍ଦ୍ର ବଳୀ,-
ଦୟାର ସାଗର ନାଥ, ବିଦିତ ଜଗତେ !

"ଭୁଲିନୁ ପୂର୍ବେର ସୁଖ । ରାଜାର ନନ୍ଦିନୀ,
ରଘୁ-କୁଳ-ବଧୂ ଆମି, କିନ୍ତୁ ଏ କାନନେ,
ପାଇନୁ, ସରମା ସଇ, ପରମ ପିରୀତି !
କୁଟୀରେର ଚାରି ଦିକେ କତ ଯେ ଫୁଟିତ
ଫୁଲକୁଳ ନିତ୍ୟ ନିତ୍ୟ, କହିବ କେମନେ ?
ପଞ୍ଚବଟୀ-ବନ-ଚର ମଧୁ ନିରବଧି !
ଜାଗାତ ପ୍ରଭାତେ ମୋରେ କୁହରି ସୁସ୍ୱରେ
ପିକ-ରାଜ ! କୋନ୍ ରାଣୀ, କହ, ଶଶିମୁଖି,
ହେନ ଚିତ୍ତ-ବିନୋଦନ ବୈତାଳିକ-ଗୀତେ
ଖୋଲେ ଆଁଖି ? ଶିଖୀ ସହ, ଶିଖିନୀ ସୁଖିନୀ
ନାଚିତ ଦୁୟାରେ ମୋର ! ନର୍ତ୍ତକ, ନର୍ତ୍ତକୀ,
ଏ ଦୌଁହାର ସମ, ରାମା, ଆଛେ କି ଜଗତେ ?

ଅତିଥି ଆସିତ ନିତ୍ୟ କରଭ, କରଭୀ
ମୃଗ-ଶିଶୁ, ବିହଙ୍ଗମ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଅଙ୍ଗ କେହ,
କେହ ଶୁଭ୍ର, କେହ କାଳ, କେହ ବା ଚିହ୍ନିତ,
ଯଥା ବାସବେର ଧନୁଃ ଘନ-ବର-ଶିରେ;
ଅହିଂସକ ଜୀବ ଯତ । ସେବିତାମ ସବେ,
ମହାଦରେ; ପାଳିତାମ ପରମ ଯତନେ,
ମରୁଭୂମି ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ ତୃଷାତୁରେ ଯଥା,
ଆପନି ସୁଜଳବତୀ ବାରିଦ-ପ୍ରସାଦେ ।–
ସରସୀ ଆରଶି ମୋର ! ତୁଳି କୁବଳୟେ,
(ଅମୂଲ ରତନ-ସମ) ପରିତାମ କେଶେ;
ସାଜିତାମ ଫୁଲ-ସାଜେ, ହାସିତେନ ପ୍ରଭୁ,
ବନଦେବୀ ବଳି ମୋରେ ସମ୍ଭାଷି କୌତୁକେ !
ହାୟ, ସଖି, ଆର କି ଲୋ ପାବ ପ୍ରାଣନାଥେ ?
ଆର କି ଏ ପୋଡ଼ା ଆଁଖି ଏ ଛାର ଜନମେ
ଦେଖିବେ ସେ ପା ଦୁଖାନି – ଆଶାର ସରସେ
ରାଜୀବ; ନୟନମଣି ? ହେ ଦାରୁଣ ବିଧି,
କି ପାପେ ପାପୀ ଏ ଦାସୀ ତୋମାର ସମୀପେ ?”

ଏତେକ କହିୟା ଦେବୀ କାଁଦିଲା ନୀରବେ ।
କାଁଦିଲା ସରମା ସତୀ ତିତି ଅଶ୍ରୁ-ନୀରେ ।
କତ କ୍ଷଣେ ଚକ୍ଷୁଃ-ଜଳ ମୁଛି ରକ୍ଷୋବଧୂ
ସରମା କହିଲା ସତୀ ସୀତାର ଚରଣେ;–
“ସ୍ମରିଲେ ପୂର୍ବେର କଥା ବ୍ୟଥା ମନେ ଯଦି
ପାଓ, ଦେବି, ଥାକ୍ ତବେ, କି କାଜ ସ୍ମରିୟା ?-
ହେରି ତବ ଅଶ୍ରୁ-ବାରି ଇଚ୍ଛି ମରିବାରେ !”

ଉତ୍ତରିଲା ପ୍ରିୟମ୍ବଦା (କାଦମ୍ବା ଯେମତି
ମଧୁ-ସ୍ୱରା !); “ଏ ଅଭାଗୀ, ହାୟ, ଲୋ, ସୁଭଗେ
ଯଦି ନା କାଁଦିବେ ତବେ କେ ଆର କାଁଦିବେ
ଏ ଜଗତେ ? କହି, ଶୁନ ପୂର୍ବେର କାହିନୀ ।
ବରିଷାର କାଳେ, ସଖି, ପ୍ଲାବନ-ପୀଡ଼ନେ
କାତର ପ୍ରବାହ, ଢାଳେ, ତୀର ଅତିକ୍ରମି,
ବାରି-ରାଶି ଦୁଇ ପାଶେ; ତେମତି ଯେ ମନଃ
ଦୁଃଖିତ, ଦୁଃଖେର କଥା କହେ ସେ ଅପରେ ।
ତେଁଇ ଆମି କହି, ତୁମି ଶୁନ, ଲୋ ସରମେ ।
କେ ଆଛେ ସୀତାର ଆର ଏ ଅରଛୁ-ପୁରେ ।

“ପଞ୍ଚବଟୀ-ବନେ ମୋରା ଗୋଦାବରୀ-ତଟେ
ଛିନୁ ସୁଖେ । ହାୟ, ସଖି, କେମନେ ବର୍ଣ୍ଣିବ
ସେ କାନ୍ତାର-କାନ୍ତି ଆମି ସତତ ସ୍ୱପନେ
ଶୁନିତାମ ବନ-ବୀଣା ବନ-ଦେବୀ-କରେ;
ସରସୀର ତୀରେ ବସି, ଦେଖିତାମ କଭୁ
ସୌର-କର-ରାଶି-ବେଶେ ସୁର-ବାଳା-କେଳି
ପଦ୍ମବନେ; କଭୁ ସାଧ୍ୱୀ ଋଷି-ବଂଶ-ବଧୂ
ସୁହାସିନି ଆସିତେନ ଦାସୀର କୁଟିରେ,
ସୁଧାଂଶୁର ଅଂଶୁ ଯେନ ଅନ୍ଧକାର ଧାମେ !
ଅଜିନ (ରଞ୍ଜିତ, ଆହା, କତ ଶତ ରଙ୍ଗେ !)
ପାତି ବସିତାମ କଭୁ ଦୀର୍ଘ ତରୁ-ମୂଳେ,
ସଖୀ-ଭାବେ ସମ୍ଭାଷିୟା ଛାୟାୟ, କଭୁ ବା
କୁରଙ୍ଗିନୀ-ସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ ନାଚିତାମ ବନେ,
ଗାଇତାମ ଗୀତ ଶୁନି କୋକିଳେର ଧ୍ୱନି !
ନବ-ଲତିକାର, ସତି, ଦିତାମ ବିବାହ
ତରୁ-ସହ, ଚୁମ୍ବିତାମ, ମଞ୍ଜରିତ ଯବେ
ଦମ୍ପତୀ, ମଞ୍ଜରୀବୃନ୍ଦେ, ଆନନ୍ଦେ ସମ୍ଭାଷି
ନାତିନୀ ବଳିୟା ସବେ ! ଗୁଞ୍ଜରିଲେ ଅଳି,
ନାତିନୀ-ଜାମାଇ ବଳି ବରିତାମ ତାରେ !
କଭୁ ବା ପ୍ରଭୁର ସହ ଭ୍ରମିତାମ ସୁଖେ

ନଦୀ-ତଟେ; ଦେଖିତାମ ତରଳ ସଲିଳେ
ନୂତନ ଗଗନ ଯେନ, ନବ ତାରାବଳୀ ।
ନବ ନିଶାକାନ୍ତ-କାନ୍ତି । କଭୁ ବା ଉଠିୟା
ପର୍ବତ-ଉପରେ, ସଖି, ବସିତାମ ଆମି
ନାଥେର ଚରଣତଳେ, ବ୍ରତତୀ ଯେମତି
ବିଶାଳ ରସାଳ-ମୂଳେ; କତ ଯେ ଆଦରେ
ତୁଷିତେନ ପ୍ରଭୁ ମୋରେ, ବରଷି ବଚନ-
ସୁଧା, ହାୟ, କବ କାରେ ? କବ ବା କେମନେ ?
ଶୁନେଛି କୈଳାସ-ପୁରେ କୈଳାସ-ନିବାସୀ
ବ୍ୟୋମକେଶ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାସନେ ବସି ଗୌରୀ-ସନେ,
ଆଗମ, ପୁରାଣ, ବେଦ, ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର କଥା
ପଞ୍ଚ ମୁଖେ ପଞ୍ଚମୁଖ କହେନ ଉମାରେ;
ଶୁନିତାମ ସେଇରୂପେ ଆମିଓ, ରୂପସି,
ନାନା କଥା ! ଏଖନଓ, ଏ ବିଜନ ବନେ,
ଭାବି ଆମି ଶୁନି ଯେନ ସେ ମଧୁର ବାନୀ !–
ସାଙ୍ଗ କି ଦାସୀର ପକ୍ଷେ, ହେ ନିଷ୍ଠୁର ବିଧି
ସେ ସଙ୍ଗୀତ ?" – ନୀରବିଲା ଆୟତ-ଲୋଚନା
ବିଷାଦେ । କହିଲା ତବେ ସରମା ସୁନ୍ଦରୀ;–
"ଶୁନିଲେ ତୋମାର କଥା, ରାଘବ-ରମଣି,
ଘୃଣା ଜନ୍ମେ ରାଜ-ଭୋଗେ ! ଇଚ୍ଛା କରେ, ତ୍ୟଜି
ରାଜ୍ୟ-ସୁଖ, ଯାଇ ଚଲି ହେନ ବନ-ବାସେ !
କିନ୍ତୁ ଭେବେ ଦେଖି ଯଦି, ଭୟ ହୟ ମନେ ।
ରବିକର ଯବେ, ଦେବି, ପଶେ ବନସ୍ଥଳେ
ତମୋମୟ, ନିଜ ଗୁଣେ ଆଲୋ କରେ ବନେ
ସେ କିରଣ; ନିଶି ଯବେ ଯାୟ କୋନ ଦେଶେ,
ମଳିନ-ବଦନ ସବେ ତାର ସମାଗମେ !
ଯଥା ପଦାର୍ପଣ ତୁମି କର, ମଧୁମତି,
କେନ ନା ହଇବେ ସୁଖୀ ସର୍ବ ଜନ ତଥା,
ଜଗତ-ଆନନ୍ଦ ତୁମି, ଭୁବନ-ମୋହିନୀ !
କହ, ଦେବି, କି କୌଶଳେ ହରିଲ ତୋମାରେ
ରକ୍ଷଃପତି ? ଶୁନିୟାଛେ ବୀଣାଧ୍ୱନି ଦାସୀ,
ପିକବର-ରବ ନବ ପଲ୍ଲବ-ମାଝାରେ
ସରସ ମଧୁର ମାସେ; କିନ୍ତୁ ନାହି ଶୁନି
ହେନ ମଧୁମାଖା କଥା କଭୁ ଏ ଜଗତେ !
ଦେଖ ଚେୟେ, ନୀଳାମ୍ବରେ ଶଶୀ, ଯାଁର ଆଭା
ମଳିନ ତୋମାର ରୂପେ, ପିଇଛେନ ହାସି
ତବ ବାକ୍ୟ-ସୁଧା, ଦେବି, ଦେବ ସୁଧାନିଧି !
ନୀରବ କୋକିଳ ଏବେ ଆର ପାଖୀ ଯତ,
ଶୁନିବାରେ ଓ କାହିନୀ, କହିନୁ ତୋମାରେ ।
ଏ ସବାର ସାଧ, ସାଧ୍ୱି, ମିଟାଓ କହିୟା"

କହିଲା ରାଘବ-ପ୍ରିୟା; "ଏଇରୂପେ, ସଖି,
କାଟାଇନୁ କତ କାଳ ପଞ୍ଚବଟୀ-ବନେ
ସୁଖେ । ନନଦିନୀ ତବ, ଦୁଷ୍ଟା ସୂର୍ପନଖା,
ବିଷମ ଜଞ୍ଜାଳ ଆସି ଘଟାଇଲ ଶେଷେ !
ଶରମେ, ସରମା ସଇ, ମରି ଲୋ ସ୍ମରିଲେ
ତାର କଥା ! ଧିକ୍ ତାରେ ! ନାରୀ-କୁଳ-କାଳି ।
ଚାହିଲ ମାରିୟା ମୋରେ ବରିତେ ବାଘିନୀ
ରଘୁବରେ ! ଘୋର ରୋଷେ ସୌମିତ୍ରି କେଶରୀ ।
ଖେଦାଇଲା ଦୂରେ ତାରେ । ଆଇଲ ଧାଇୟା
ରାକ୍ଷସ, ତୁମୁଳ ରଣ ବାଜିଲ କାନନେ ।
ସଭୟେ ପଶିନୁ ଆମି କୁଟିର ମାଝାରେ ।
କୋଦଣ୍ଡ-ଟଙ୍କାରେ, ସଖି, କତ ଯେ କାଁଦିନୁ,
କବ କାରେ ? ମୁଦି ଆଁଖି, କୃତାଞ୍ଜଳି-ପୁଟେ
ଡାକିନୁ ଦେବତା-କୁଳେ ରକ୍ଷିତେ ରାଘବେ !

ଆର୍ତ୍ତନାଦ, ସିଂହନାଦ ଉଠିଳ ଗଗନେ ।
ଅଜ୍ଞାନ ହଇୟା ଆମି ପଡ଼ିନୁ ଭୂତଳେ ।

“କତ କ୍ଷଣ ଏ ଦଶାୟ ଛିନୁ ଯେ, ସ୍ୱଜନି,
ନାହି ଜାନି; ଜାଗାଇଲା ପରଶି ଦାସୀରେ
ରଘୁଶ୍ରେଷ୍ଠ । ମୃଦୁସ୍ୱରେ, (ହାୟ ଲୋ, ଯେମତି
ସ୍ୱନେ ମନ୍ଦ ସମୀରଣ କୁସୁମ-କାନନେ
ବସନ୍ତେ !) କହିଲ କାନ୍ତ; ‘ଉଠ, ପ୍ରାଣେଶ୍ୱରି,
ରଘୁନନ୍ଦନେର ଧନ ! ରଘୁ-ରାଜ-ଗୃହ-
ଆନନ୍ଦ । ଏଇ କି ଶଯ୍ୟା ସାଜେ ହେ ତୋମାରେ,
ହେମାଙ୍ଗି ?’ - ସରମା ସଖି, ଆର କି ଶୁନିବ
ସେ ମଧୁର ଧ୍ୱନି ଆମି ?” – ସହସା ପଡ଼ିଲା
ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହଇୟା ସତୀ; ଧରିଲ ସରମା !

ଯଥା ଯବେ ଘୋର ବନେ ନିଷାଦ, ଶୁନିୟା
ପାଖୀର ଲଳିତ ଗୀତ ବୃକ୍ଷ-ଶାଖେ, ହାନେ
ସ୍ୱର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଶର, ବିଷମ-ଆଘାତେ
ଛଟଫଟି ପଡ଼େ ଭୂମେ ବିହଙ୍ଗୀ, ତେମତି
ସହସା ପଡ଼ିଲା ସତୀ ସରମାର କୋଳେ !

କତ କ୍ଷଣେ ଚେତନ ପାଇଲା ସୁଲୋଚନା ।
କହିଲା ସରମା କାଁଦି, “କ୍ଷମ ଦୋଷ ମମ,
ମୈଥିଳି ! ଏ କ୍ଲେଶ ଆଜି ଦିନୁ ଅକାରଣେ,
ହାୟ, ଜ୍ଞାନହୀନ ଆମି !” ଉତ୍ତର କରିଲା
ମୃଦୁସ୍ୱରେ ସୁକେଶିନୀ ରାଘବ-ବାସନା;-
“କି ଦୋଷ ତୋମାର, ସଖି ? ଶୁନ ମନଃ ଦିୟା,
କହି ପୁନଃ ପୂର୍ବ-କଥା । ମାରୀଚ କି ଛଳେ
(ମରୁଭୂମେ ମରୀଚିକା, ଛଳୟେ ଯେମତି !)
ଛଳିଲ, ଶୁନେଛ ତୁମି ସୂର୍ପନଖା-ମୁଖେ ।
ହାୟ ଲୋ, କୁଲଗ୍ନେ, ସଖି, ମଗ୍ନ ଲୋଭ-ମଦେ,
ମାଗିନୁ କୁରଙ୍ଗେ ଆମି ! ଧନୁର୍ବାଣ ଧରି,
ବାହିରିଲା ରଘୁପତି, ଦେବର ଲକ୍ଷ୍ମଣେ
ରକ୍ଷା-ହେତୁ ରାଖି ଘରେ । ବିଦ୍ୟୁତ-ଆକୃତି
ପଳାଇଲ ମାୟାମୃଗ, କାନନ ଉଜଳି,
ବାରଣାରି-ଗତି ନାଥ ଧାଇଲା ପଶ୍ଚାତେ–
ହାରାନୁ ନୟନ-ତାରା ଆମି ଅଭାଗିନୀ !

“ସହସା ଶୁନିନୁ, ସଖି, ଆର୍ତ୍ତନାଦ ଦୂରେ–
‘କୋଥା ରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭାଇ, ଏ ବିପତ୍ତି-କାଳେ
ମରି ଆମି !’ ଚମକିଲା ସୌମିତ୍ରି କେଶରୀ !
ଚମକି ଧରିୟା ହାତ, କରିନୁ ମିନତି;–
‘ଯା ବୀର; ବାୟୁ-ଗତି ପଶ ଏ କାନନେ;
ଦେଖ, କେ ଡାକିଛେ ତୋମା ? କାଁଦିୟା ଉଠିଲ
ଶୁନି ଏ ନିନାଦ, ପ୍ରାଣ ! ଯାଓ ତ୍ୱରା କରି–
ବୁଝି ରଘୁନାଥ ତୋମା ଡାକିଛେନ, ରଥି !”

କହିଲା ସୌମିତ୍ରି; ‘ଦେବି କେମନେ ପାଳିବ
ଆଜ୍ଞା ତବ ? ଏକାକିନୀ କେମନେ ରହିବେ
ଏ ବିଜନ ବନେ ତୁମି ? କତ ଯେ ମାୟାବୀ
ରାକ୍ଷସ ଭ୍ରମିଛେ ହେଥା, କେ ପାରେ କହିତେ ?
କାହାରେ ଡରାଓ ତୁମି ? କେ ପାରେ ହିଂସିତେ
ରଘୁବଂଶ-ଅବତଂସେ ଏ ତିନ ଭୁବନେ,
ଭୃଗୁରାମ-ଗୁରୁ ବଳେ ?’ – ଆବାର ଶୁନିନୁ
ଆର୍ତ୍ତନାଦ; ‘ମରି ଆମି ! ଏ ବିପତ୍ତି-କାଳେ,
କୋଥା ରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭାଇ ? କୋଥାୟ ଜାନକି ?’
ଧୈରଯ ଧରିତେ ଆର ନାରିନୁ, ସ୍ୱଜନି !
ଛାଡ଼ି ଲକ୍ଷ୍ମଣେର ହାତ, କହିନୁ କୁକ୍ଷଣେ,-
‘ସୁମିତ୍ରା ଶାଶୁଡ଼ୀ ମୋର ବଡ଼ ଦୟାବତୀ;

କେ ବଳେ ଧରିୟାଛିଲା ଗର୍ଭେ ତିନି ତୋରେ,
ନିଷ୍ଠୁର ? ପାଷାଣ ଦିୟା ଗଡ଼ିଲା ବିଧାତା
ହିୟା ତୋର ! ଘୋର ବନେ ନିର୍ଦୟ ବାଘିନୀ
ଜନ୍ମ ଦିୟା ପାଳେ ତୋରେ, ବୁଝିନୁ ଦୁର୍ମତି !
ରେ ଭୀରୁ, ରେ ବୀର-କୁଳ-ଗ୍ଲାନି, ଯାବ ଆମି,
ଦେଖିବ କରୁଣ ସ୍ୱରେ କେ ସ୍ମରେ ଆମାରେ
ଦୂର ବନେ ?' କ୍ରୋଧ-ଭରେ, ଆରକ୍ତ-ନୟନେ
ବୀରମଣି, ଧରି ଧନୁଃ, ବାଁଧିୟା ନିମିଷେ
ପୃଷ୍ଠେ ତୂଣ, ମୋର ପାନେ ଚାହିୟା କହିଲା;–
"ମାତୃ-ସମ ମାନି ତୋମା, ଜନକ-ନନ୍ଦିନି
ମାତୃ-ସମ ! ତେଁଇ ସହି ଏ ବୃଥା ଗଞ୍ଜନା !
ଯାଇ ଆମି । ଗୃହମଧ୍ୟେ ଥାକ ସାବଧାନେ ।
କେ ଜାନେ କି ଘଟେ ଆଜି ? ନହେ ଦୋଷ ମମ;
ତୋମାର ଆଦେଶେ ଆମି ଛାଡ଼ିନୁ ତୋମାରେ ।"
ଏତେକ କହିୟା ଶୂର ପଶିଲା କାନନେ ।

"କତ ଯେ ଭାବିନୁ ଆମି ବସିୟା ବିରଳେ,
ପ୍ରିୟସଖି, କହିବ ତା କି ଆର ତୋମାରେ ?
ବାଡ଼ିତେ ଲାଗିଲ ବେଳା; ଆହ୍ଲାଦେ ନିନାଦି,
କୁରଙ୍ଗ, ବିହଙ୍ଗ-ଆଦି ମୃଗ-ଶିଶୁ ଯତ,
ସଦାବ୍ରତ-ଫଳାହାରୀ, କରଭ କରଭୀ
ଆସି ଉତରିଲ ସବେ । ତା ସବାର ମାଝେ
ଚମକି ଦେଖିନୁ ଯୋଗୀ, ବୈଶ୍ୱାନର-ସମ
ତେଜସ୍ୱୀ, ବିଭୂତି ଅଙ୍ଗେ, କମଣ୍ଡଳୁ କରେ,
ଶିରେ ଜଟା । ହାୟ, ସଖି, ଜାନିତାମ ଯଦି
ଫୁଲ-ରାଶି ମାଝେ ଦୁଷ୍ଟ କାଳ-ସର୍ପ-ବେଶେ,
ବିମଳ ସଳିଳେ ବିଷ, ତା ହଲେ କି କଭୁ
ଭୂମେ ଲୁଟାଇୟା ଶିର ନମିତାମ ତାରେ ?

"କହିଲ ମାୟାବୀ, 'ଭିକ୍ଷା ଦେହ, ରଘୁବଧୂ,
(ଅନ୍ନଦା ଏ ବନେ ତୁମି !) କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ଅତିଥେ ।'

"ଆବରି ବଦନ ଆମି ଘୋମଟାୟ, ସଖି,
କର-ପୁଟେ କହିନୁ, 'ଅଜିନାସନେ ବସି,
ବିଶ୍ରାମ ଲଭୁନ ପ୍ରଭୁ ତରୁ-ମୂଳେ; ଅତି-
ତ୍ୱରାୟ ଆସିବେ ଫିରି ରାଘବେନ୍ଦ୍ର ଯିନି,
ସୌମିତ୍ରି ଭ୍ରାତାର ସହ ।' କହିଲ ଦୁର୍ମତି–
(ପ୍ରତାରିତ ରୋଷ ଆମି ନାରିନୁ ବୁଝିତେ)
'କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ଅତିଥି ଆମି କହିନୁ ତୋମାରେ ।
ଦେହ ଭିକ୍ଷା; ନହେ କହ, ଯାଇ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥଳେ ।
ଅତିଥି-ସେବାୟ ତୁମି ବିରତ କି ଆଜି,
ଜାନକି ? ରଘୁର ବଂଶେ ଚାହ କି ଢାଳିତେ
ଏ କଳଙ୍କ-କାଳି, ତୁମି ରଘୁ-ବଧୂ ? କହ
କି ଗୌରବେ ଅବହେଳା କର ବ୍ରହ୍ମ-ଶାପେ ?
ଦେହ ଭିକ୍ଷା; ଶାପ ଦିୟା ନହେ ଯାଇ ଚଳି ।
ଦୁରନ୍ତ ରାକ୍ଷସ ଏବେ ସୀତାକାନ୍ତ-ଅରି-
ମୋର ଶାପେ ।' – ଲଜ୍ଜା ତ୍ୟଜି, ହାୟ ଲୋ ସ୍ୱଜନି,
ଭିକ୍ଷା-ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୟେ ଆମି ବାହିରିନୁ ଭୟେ,–
ନା ବୁଝେ ପା ଦିନୁ ଫାଁଦେ; ଅମନି ଧରିଲ
ହାସିୟା ଭାସୁର ତବ ଆମାୟ ତଖନି;

"ଏକଦା, ବିଧୁବଦନେ, ରାଘବେର ସାଥେ
ଭ୍ରମିତେଛିନୁ କାନନେ, ଦୂର ଗୁଲ୍ମ-ପାଶେ
ଚରିତେଛିଲ ହରିଣୀ ! ସହସା ଶୁନିନୁ
ଘୋର ନାଦ, ଭୟାକୁଳା ଦେଖିନୁ ଚାହିୟା
ଇରମ୍ମଦାକୃତି ବାଘ ଧରିଲ ମୃଗୀରେ
'ରକ୍ଷ, ନାଥ', ବଳି ଆମି ପଡ଼ିନୁ ଚରଣେ

ଶରାନଳେ ଶୂର-ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭସ୍ମିଲା ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳେ
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ । ଯତନେ ତୁଳି ବାଁଚାଇନୁ ଆମି
ବନ-ସୁନ୍ଦରୀରେ, ସଖି । ରକ୍ଷ-କୁଳ-ପତି
ସେଇ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳେର ରୂପେ, ଧରିଲ ଆମାରେ ।
କିନ୍ତୁ କେହ ନା ଆଇଲ ବାଁଚାଇତେ, ଧନି
ଏ ଅଭାଗା ହରିଣୀରେ ଏ ବିପତ୍ତି-କାଳେ ।
ପୂରିନୁ କାନନ ଆମି ହାହାକାର ରବେ ।
ଶୁନିନୁ କ୍ରନ୍ଦନ-ଧ୍ୱନି; ବନଦେବୀ ବୁଝି
ଦାସୀର ଦଶାୟ୍ ମାତା କାତରା, କାଁଦିଲା !
କିନ୍ତୁ ବୃଥା ସେ କ୍ରନ୍ଦନ । ହୂତାଶନ-ତେଜେ
ଗଳେ ଲୌହ, ବାରି-ଧାରା ଦମେ କି ତାହାରେ ?
ଅଶ୍ରୁ-ବିନ୍ଦୁ ମାନେ କି ଲୋ କଠିନ ଯେ ହିୟା ?

"ଦୂରେ ଗେଲ ଜଟାଜୁଟ, କମନ୍ଁଡଳୁ ଦୂରେ !
ରାଜରଥୀ-ବେଶେ ମୂଢ଼ ଆମାୟ୍ ତୁଲିଲ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ରଥେ । କହିଲ ଯେ କତ ଦୁଷ୍ଟମତି,
କଭୁ ରୋଷେ ଗର୍ଜି, କଭୁ ସୁମଧୁର ସ୍ୱରେ,
ସ୍ମରିଲେ, ଶରମେ ଇଚ୍ଛି ମରିତେ, ସରମା ।

"ଚାଳାଇଲ ରଥ ରଥୀ । କାଲ-ସର୍ପ-ମୁଖେ
କାଁଦେ ଯଥା ଭେକୀ, ଆମି କାଁଦିନୁ, ସୁଭଗେ,
ବୃଥା । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ରଥ-ଚକ୍ର, ଘର୍ଘରି ନିର୍ଘୋଷେ,
ପୂରିଲ କାନନ-ରାଜୀ, ହାୟ୍, ଡୁବାଇୟା
ଅଭାଗୀର ଆର୍ତନାଦ, ପ୍ରଭଞ୍ଜନ-ବଳେ
ବ୍ୟସ୍ତ ତରୁକୂଳ ଯବେ ନଡ଼େ ମଡ଼ମଡ଼େ,
କେ ପାୟ୍ ଶୁନିତେ ଯଦି କୂହରେ କପୋତୀ ?
ଫାଁଫର ହଇୟା, ସଖି, ଖୁଲିନୁ ସତ୍ୱରେ
କଙ୍କଣ, ବଳୟ୍, ହାର, ସିଁଥି, କଣ୍ଠମାଳା,
କୁଣ୍ଡଳ, ନୂପୁର, କାଞ୍ଚୀ, ଛଡ଼ାଇନୁ ପଥେ,
ତେଁଇ ଲୋ ଏ ପୋଡ଼ା ଦେହେ ନାହି, ରକ୍ଷୋବଧୂ
ଆଭରଣ ! ବୃଥା ତୁମି ଗଞ୍ଜ ଦଶାନନେ ।"

ନୀରବିଲା ଶଶିମୁଖୀ । କହିଲା ସରମା,-
"ଏଖନ ତୃଷାତୁରା ଏ ଦାସୀ, ମୈଥିଳି !
ଦେହ ସୁଧା-ଦାନ ତାରେ । ସଫଳ କରିଲା
ଶ୍ରବଣ-କୁହର ଆଜି ଆମାର !" ସୁସ୍ୱରେ
ପୁନଃ ଆରମ୍ଭିଲା ତବେ ଇନ୍ଦୁ-ନିଭାନନା;–

"ଶୁନିତେ ଲାଲସା ଯଦି, ଶୁନ ଲୋ ଲଲନେ ।
ବୈଦେହୀର ଦୁଃଖ-କଥା କେ ଆର ଶୁନିବେ ?–

"ଆନନ୍ଦେ ନିଷାଦ ଯଥା ଧରି ଫାଁଦେ ପାଖୀ
ଯାୟ୍ ଘରେ, ଚାଳାଇଲ ରଥ ଲଙ୍କାପତି;
ହାୟ୍ ଲୋ, ସେ ପାଖୀ ଯଥା କାଁଦେ ଛଟଫଟି
ଭାଙ୍ଗିତେ ଶୃଙ୍ଖଳ ତାର, କାଁଦିନୁ ସୁନ୍ଦରି !

" 'ହେ ଆକାଶ, ଶୁନିୟାଛି ତୁମି ଶବ୍ଦବହ
(ଆରାଧିନୁ ମନେ ମନେ) ଏ ଦାସୀର ଦଶା
ଘୋର ରବେ କହ ଯଥା ରଘୁ-ଚୂଡ଼ା-ମଣି,
ଦେବର ଲକ୍ଷ୍ମନ ମୋର, ଭୁବନ-ବିଜୟୀ !
ହେ ସମୀର, ଗନ୍ଧବହ ତୁମି, ଦୂତ-ପଦେ
ବରିନୁ ତୋମାୟ୍ ଆମି, ଯା ତ୍ୱରା କରି
ଯଥାୟ୍ ଭ୍ରମେନ ପ୍ରଭୁ । ହେ ବାରିଦ, ତୁମି
ଭୀମନାଦୀ, ଡାକ ନାଥେ ଗମ୍ଭୀର ନିନାଦେ !
ହେ ଭ୍ରମର ମଧୁଲୋଭୀ, ଛାଡ଼ି ଫୁଲ-କୁଳେ
ଗୁଞ୍ଜର ନିକୁଞ୍ଜେ, ଯଥା ରାଘବେନ୍ଦ୍ର ବଳୀ,
ସୀତାର ବାରତା ତୁମି, ଗାଓ ପଞ୍ଚସ୍ୱରେ
ସୀତାର ଦୁଃଖେର ଗୀତ, ତୁମି ମଧୁ-ସଖା
କୋକିଳ । ଶୁନିବେ ପ୍ରଭୁ ତୁମି ହେ ଗାଇଲେ ।"
ଏଇରୁପେ ବିଳାପିନୁ, କେହ ନା ଶୁନିଲ ।

ଚଳିଳ କନକ-ରଥ, ଏଡ଼ାଇନୁ ଦ୍ରୁତେ
ଅଭ୍ରଭେଦୀ ଗିରି-ଚୂଡ଼ା, ବନ, ନଦ, ନଦୀ,
ନାନା ଦେଶ । ସ୍ୱନୟନେ ଦେଖେଛ,ସରମା,
ପୁଶଁପକେର ଗତି ତୁମି, କି କାଜ ବର୍ଣ୍ଣିୟା ?

କତ କ୍ଷଣେ ସିଂହନାଦ ଶୁନିନୁ ସମ୍ମୁଖେ
ଭୟଙ୍କର ! ଥରଥରି ଆତଙ୍କେ କାଁପିଳ
ବାଜୀ-ରାଜି, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରଥ ଚଳିଳ ଅସ୍ଥିରେ !
ଦେଖିନୁ, ମେଳିୟା ଆଁଖି, ଭୈରବ-ମୂରତି
ଗିରି-ପୃଷ୍ଠେ ବୀର, ଯେନ ପ୍ରଳୟେର କାଳେ
କାଳମେଘ ! 'ଚିନି ତୋରେ', କହିଳା ଗମ୍ଭୀରେ
ବୀର-ବର, 'ଚୋର ତୁଇ, ଲଙ୍କାର ରାବଣ
କୋନ୍ କୁଳବଧୂ ଆଜି ହରିଳି, ଦୁର୍ମତି ?
କାର ଘର ଆଁଧାରିଳି, ନିବାଇୟା ଏବେ
ପ୍ରେମ-ଦୀପ ? ଏଇ ତୋର ନିତ୍ୟ କର୍ମ, ଜାନି ।
ଅସ୍ତ୍ରୀ-ଦଳ-ଅପବାଦ ଘୁଚାଇବ ଆଜି
ବଧି ତୋରେ ତିକ୍ଷଁଣ ଶରେ । ଆୟ୍ ମୂଢ଼ମତି ।
ଧିକ ତୋରେ ରକ୍ଷୋରାଜ ! ନିର୍ଲଜ୍ଜ ପାମର
ଆଛେ କି ରେ ତୋର ସମ ଏ ବ୍ରହ୍ମ-ମଣ୍ଡଳେ ?

"ଏତେକ କହିୟା, ସଖି, ଗର୍ଜିଳା ଶୁରେନ୍ଦ୍ର !
ଅଚେତନ ହୟେ ଆମି ପଡ଼ିନୁ ସ୍ୟନ୍ଦନେ !

"ପାଇୟା ଚେତନ ପୁନଃ ଦେଖିନୁ ରୟେଛି
ଭୂତଳେ । ଗଗନ-ମାର୍ଗେ ରଥେ ରକ୍ଷୋରଥୀ
ଯୁଝିଛେ ସେ ବୀର-ସଙ୍ଗେ ହୁହୁଙ୍କାର-ନାଦେ ।
ଅବଳା-ରସନା, ଧନି, ପାରେ କି ବର୍ଣ୍ଣିତେ
ସେ ରଣେ ? ସଭୟେ ଆମି ମୁଦିନୁ ନୟନ !
ସେ ବୀରେର ପକ୍ଷ ଲୟେ ନାଶିତେ ରାକ୍ଷସେ,
ଅରି ମୋର; ଉଦ୍ଧାରିତେ ବିଷମ ସଙ୍କଟେ
ଦାସୀରେ ! ଉଠିନୁ ଭାବି ପଶିବ ବିପିନେ,
ପଳାଇବ ଦୂର ଦେଶେ । ହାୟ୍ ଲୋ, ପଡ଼ିନୁ
ଆଛାଡ଼ ଖାଇୟା, ଯେନ ଘୋର ଭୂକମ୍ପନେ
ଆରାଧିନୁ ବସୁଧାରେ– 'ଏ ବିଜନ ଦେଶେ,
ମା ଆମାର, ହୟେ ଦ୍ୱିଧା, ତବ ବକ୍ଷଃସ୍ଥଳେ
ଲହ ଅଭାଗୀରେ, ସାଧ୍ୱି ! କେମନେ ସହିଛ
ଦୁଃଖିନୀ ମେୟେର ଜ୍ୱାଳା ? ଏସ ଶୀଘ୍ର କରି ।
ଫିରିୟା ଆସିବେ ଦୁଷ୍ଟ; ହାୟ୍, ମା, ଯେମତି
ତସ୍କର ଆଇସେ ଫିରି, ଘୋର ନିଶାକାଳେ,
ପୁଁତି ଯଥା ରତ୍ନରାଶି ରାଖେ ସେ ଗୋପନେ,-
ପର-ଧନ ! ଆସି ମୋରେ ତରାଓ, ଜନନି !'

"ବାଜିଳ ତୁମୁଳ ଯୁଦ୍ଧ ଗଗନେ, ସୁନ୍ଦରି;
କାଁପିଳ ବସୁଧା; ଦେଶ ପୂରିଳ ଆରବେ ।
ଅଚେତନ ହୈନୁ ପୁନଃ । ଶୁନ, ଲୋ ଲଳନେ,
ମନଃ ଦିୟା ଶୁନ, ସଇ, ଅପୂର୍ବ କାହିନୀ ।–
ଦେଖିନୁ ସ୍ୱପନେ ଆମି ବସୁନ୍ଧରା ସତୀ
ମା ଆମାର । ଦାସୀ-ପାଶେ ଆସି ଦୟାମୟୀ
କହିଲା, ଲଇୟା କୋଳେ, ସୁମଧୁର ବାଣୀ-
"ବିଧିର ଇଚ୍ଛାୟ୍, ବାଛା, ହରିଛେ ଗୋ ତୋରେ
ରକ୍ଷୋରାଜ; ତୋର ହେତୁ ସବଂଶେ ମଜିବେ
ଅଧମ ! ଏ ଭାର ଆମି ସହିତେ ନା ପାରି,
ଧରିନୁ ଗୋ ଗର୍ଭେ ତୋରେ ଲଙ୍କା ବିନାଶିତେ !
ଯେ କୁକ୍ଷଣେ ତୋର ତନୁ ଛୁଁଇଲ ଦୁର୍ମତି
ରାବଣ, ଜାନିନୁ ଆମି, ସୁପ୍ରସନ୍ନ ବିଧି
ଏତ ଦିନେ ମୋର ପ୍ରତି; ଆଶୀଷିନୁ ତୋରେ !
ଜନନୀର ଜ୍ୱାଳା ଦୂର କରିଳି, ମୈଥିଳି !-
ଭବିତବ୍ୟ-ଦ୍ୱାର ଆମି ଖୁଲି; ଦେଖ ଚେୟେ ।'

ଦେଖିନୁ ସମ୍ମୁଖେ, ସଖି, ଅଭ୍ରଭେଦୀ ଗିରି;
ପଞ୍ଚ ଜନ ବୀର ତଥା ନିମଗ୍ନ ସକଳେ
ଦୁଃଖେର ସଳିଳେ ଯେନ! ହେନ କାଳେ ଆସି
ଉତରିଲା ରଘୁପତି ଲକ୍ଷ୍ମଣେର ସାଥେ ।
ବିରସ-ବଦନ ନାଥେ ହେରି, ଲୋ ସ୍ୱଜନି,
ଉତଲା ହଇନୁ କତ, କତ ଯେ କାଁଦିନୁ,
କି ଆର କହିବ ତାର? ବୀର ପଞ୍ଚ ଜନେ
ପୂଜିଲ ରାଘବ-ରାଜେ, ପୂଜିଲ ଅନୁଜେ ।
ଏକତ୍ରେ ପଶିଲା ସବେ ସୁନ୍ଦର ନଗରେ ।

"ମାରି ସେ ଦେଶେର ରାଜା ତୁମୁଲ ସଂଗ୍ରାମେ
ରଘୁବୀର, ବସାଇଲା ରାଜ-ସିଂହାସନେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ପୁରୁଷ-ବର ପଞ୍ଚ ଜନ ମାଝେ ।
ଧାଇଲ ଚୌଦିକେ ଦୂତ; ଆଇଲା ଧାଇୟା
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବୀର-ସିଂହ ଘୋର କୋଳାହଳେ ।
କାଁପିଲ ବସୁଧା, ସଖି, ବୀର-ପଦ-ଭରେ ।
ସଭୟେ ମୁଦିନୁ ଆଁଖି! କହିଲା ହାସିୟା
ମା ଆମାର, 'କାରେ ଭୟ କରିସ, ଜାନକି?
ସାଜିଛେ ସୁଗ୍ରୀବ ରାଜା ଉଦ୍ଧାରିତେ ତୋରେ,
ମିତ୍ରବର । ବଧିଲ ଯେ ଶୂରେ ତୋର ସ୍ୱାମୀ,
ବାଲି ନାମ ଧରେ ରାଜା ବିଖ୍ୟାତ ଜଗତେ,
କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟା ନଗର ଓଇ । ଇନ୍ଦ୍ର-ତୁଲ୍ୟ ବଳୀ-
ବୃନ୍ଦ ଚେୟେ ଦେଖ ସାଜେ ।' ଦେଖିନୁ ଚାହିୟା,
ଚଳିଛେ ବୀରେନ୍ଦ୍ର-ଦଳ ଜଳ-ସ୍ରୋତ ଯଥା
ବରିଷାୟ, ହୁହୁଙ୍କାରି! ଘୋର ମଡ଼ମଡ଼େ
ଭାଙ୍ଗିଲ ନିବିଡ଼ ବନ; ଶୁଖାଇଲ ନଦୀ;
ଭୟାକୁଳ ବନ-ଜୀବ ପଳାଇଲ ଦୂରେ;
ପୂରିଲ ଜଗତ, ସଖି, ଗମ୍ଭୀର ନିର୍ଘୋଷେ ।

"ଉତରିଲା ସୈନ୍ୟ-ଦଳ ସାଗରେର ତୀରେ ।
ଦେଖିନୁ, ସରମା ସଖି, ଭାସିଲ ସଳିଳେ
ଶିଳା; ଶୃଙ୍ଗଧରେ ଧରି, ଭୀମ ପରାକ୍ରମେ
ଉପାଡ଼ି, ଫେଲିଲ ଜଳେ ବୀର ଶତ ଶତ ।
ବାଁଧିଲ ଅପୂର୍ବ ସେତୁ ଶିଳ୍ପିକୁଳ ମିଳି ।
ଆପନି ବାରୀଶ ପାଶୀ, ପ୍ରଭୁର ଆଦେଶେ,
ପରିଲା ଶୃଙ୍ଖଳ ପାୟେ! ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ସାଗରେ
ଲଙ୍ଘି, ବୀର-ମଦେ ପାର ହଇଲ କଟକ ।
ଟଳିଲ ଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁରୀ ବୈରୀ-ପଦ-ଚାପେ,
'ଜୟ, ରଘୁପତି, ଜୟ!' ଧ୍ୱନିଲ ସକଳେ ।
କାଁଦିନୁ ହରଷେ, ସଖି! ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ମନ୍ଦିରେ
ଦେଖିନୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣାସନେ ରକ୍ଷଃ-କୁଳ-ପତି ।
ଆଛିଲ ସେ ସଭାତଳେ ଧୀର ଧର୍ମସମ
ବୀର ଏକ, କହିଲ ସେ, 'ପୂଜୋ ରଘୁବରେ,
ବୈଦେହୀରେ ଦେହ ଫିରି; ନତୁବା ମରିବେ
ସବଂଶେ!' ସଂସାରମଦେ ମତ୍ତ ରାଘବାରି,
ପଦାଘାତ କରି ତାରେ କହିଲ କୁବାଣୀ
ଅଭିମାନେ ଗେଲା ଚଲି ସେ-ବୀର-କୁଞ୍ଜର
ଯଥା ପ୍ରାଣନାଥ ମୋର ।" – କହିଲ ସରମା,
"ହେ ଦେବି, ତୋମାର ଦୁଃଖେ କତ ଯେ ଦୁଃଖିତ
ରକ୍ଷୋରାଜାନୁଜ ବଳୀ, କି ଆର କହିବ?
ଦୁଜନେ ଆମରା, ସତି, କତଜେ କେଁଦେଛି
ଭାବିୟା ତୋମାର କଥା, କେ ପାରେ କହିତେ?"
"ଜାନି, ଆମି," ଉତ୍ତରିଲା ମୈଥିଲୀ ରୁପସୀ,–
"ଜାନି ଆମି ବିଭୀଷଣ ଉପକାରୀ ମମ
ପରମ! ସରମା ସଖି, ତୁମିଓ ତେମନି!
ଆଛେ ଯେ ବାଁଚିୟା ହେଥା ଅଭାଗିନୀ ସୀତା,

ସେ କେବଳ, ଦୟାବତି, ତବ ଦୟା-ଗୁଣେ !
କିନ୍ତୁ କହି, ଶୁନ ମୋର ଅପୂର୍ବ ସ୍ୱପନ;–

“ସାଜିଲ ରାକ୍ଷସ-ବୃନ୍ଦ ଯୁଝିବାର ଆଶେ;
ବାଜିଲ ରାକ୍ଷସ-ବାଦ୍ୟ; ଉଠିଲ ଗଗନେ
ନିନାଦ । କାଁପିନୁ, ସଖି, ଦେଖି ବୀର-ଦଳେ ।
ତେଜେ ହୁତାଶନ-ସମ, ବିକ୍ରମେ କେଶରୀ ।
କତ ଯେ ହଇଲ ରଣ, କହିବ କେମନେ ?
ବହିଲ ଶୋଣିତ-ନଦୀ ! ପର୍ବତ-ଆକାରେ
ଦେଖିନୁ ଶବେର ରାଶି ମହାଭୟଙ୍କର ।
ଆଇଲ କବନ୍ଧ, ଭୂତ, ପିଶାଚ, ଦାନବ,
ଶକୁନି, ଗୃଧିନୀ ଆଦି ଯତ ମାଂସାହାରୀ
ବିହଙ୍ଗମ, ପାଲେ ପାଲେ ଶୃଗାଳ; ଆଇଲ
ଅସଂଖ୍ୟ କୁକ୍କୁର । ଲଙ୍କା ପୂରିଲ ଭୈରବେ ।

“ଦେଖିନୁ କର୍ବୁର-ନାଥେ ପୁନଃ ସଭାତଳେ,
ମଳିନ ବଦନ ଏବେ, ଅଶ୍ରୁମୟ ଆଁଖି,
ଶୋକାକୁଳ । ଘୋର ରଣେ ରାଘବ-ବିକ୍ରମେ
ଲାଘବ-ଗରବ, ସଇ ! କହିଲ ବିଷାଦେ
ରକ୍ଷୋରାଜ, ‘ହାୟ, ବିଧି, ଏଇ କି ରେ ଛିଲ
ତୋର ମନେ ? ଯାଓ ସବେ, ଜାଗାଓ ଯତନେ
ଶୂଳୀ-ଶମ୍ଭୁ-ସମ ଭାଇ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣେ ମମ ।
କେ ରକ୍ଷିବେ ରକ୍ଷଃ-କୁଳେ ସେ ଯଦି ନା ପାରେ ?
ଧାଇଲ ରାକ୍ଷସ-ଦଳ; ବାଜିଲ ବାଜନା
ଘୋର ରୋଳେ; ନାରୀ-ଦଳ ଦିଲ ହୁଳାହୁଳି ।
ବିରାଟ-ମୂରତି-ଧର ପଶିଲ କଟକେ
ରକ୍ଷୋରଥୀ । ପ୍ରଭୁ ମୋର, ତୀକ୍ଷ୍ଣତର ଶରେ,
(ହେନ ବିଚକ୍ଷଣ ଶିକ୍ଷା କାର ଲୋ ଜଗତେ ?)
କାଟିଲା ତାହାର ଶିର ! ମରିଲ ଅକାଳେ
ଜାଗି ସେ ଦୁରନ୍ତ ଶୂର ! ଜୟ ରାମ ଧ୍ୱନି
ଶୁନିନୁ ହରଷେ, ସଇ । କାଁଦିଲ ରାବଣ !
କାଁଦିଲ କନକ-ଲଙ୍କା ହାହାକାର ରବେ !

“ଚଞ୍ଚଳ ହଇନୁ, ସଖି, ଶୁନିୟା ଚୌଦିକେ
କ୍ରନ୍ଦନ ! କହିନୁ ମାୟେ, ଧରି ପା ଦୁଖାନି,
ରକ୍ଷଃ-କୁଳ-ଦୁଃଖେ ବୁକ ଫାଟେ, ମା, ଆମାର !
ପରେରେ କାତର ଦେଖି ସତତ କାତରା
ଏ ଦାସୀ; କ୍ଷମ, ମା, ମୋରେ !’ ହାସିୟା କହିଲା
ବସୁଧା, ‘ଲୋ ରଘୁବଧୂ, ସତ୍ୟ ଯା ଦେଖିଲି !
ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ କରି ଲଙ୍କା ଦଣ୍ଡିବେ ରାବଣେ
ପତି ତୋର । ଦେଖ ପୁନଃ ନୟନ ମେଲିୟା !’

“ଦେଖିନୁ, ସରମା ସଖି, ସୁର-ବାଳା-ଦଳେ,
ନାନା ଆଭରଣ ହାତେ, ମନ୍ଦାରେର ମାଳା,
ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ର । ହାସି ତାରା ବେଢ଼ିଲ ଆମାରେ ।
କେହ କହେ, ‘ଉଠ, ସତି, ହତ ଏତ ଦିନେ
ଦୁରନ୍ତ ରାବଣ ରଣେ !’ କେହ କହେ, ‘ଉଠ,
ରଘୁନନ୍ଦନେର ଧନ, ଉଠ, ତ୍ୱରା କରି,
ଅବଗାହ ଦେହ, ଦେବି, ସୁବାସିତ ଜଳେ,
ପର ନାନା ଆଭରଣ । ଦେବେନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଶଚୀ
ଦିବେନ ସୀତାୟ ଦାନ ଆଜି ସୀତାନାଥେ ।’

“କହିନୁ, ସରମା ସଖି, କରପୁଟେ ଆମି;
କି କାଜ, ହେ ସୁରବାଳା, ଏ ବେଶ ଭୂଷଣେ
ଦାସୀରେ ? ଯାଇବ ଆମି ଯଥା କାନ୍ତ ମମ,
ଏ ଦଶାୟ, ଦେହ ଆଜ୍ଞା, କାଙ୍ଗାଳିନୀ ସୀତା,
କାଙ୍ଗାଳିନୀ-ବେଶେ ତାରେ ଦେଖୁନ ନୃମଣି !’

"ଉତ୍ତରିଲା ସୁରବାଳା; 'ଶୁନ ଲୋ ମୈଥିଳି !
ସମଳ ଖନିର ଗର୍ଭେ ମଣି; କିନ୍ତୁ ତାରେ
ପରିଷ୍କାରି ରାଜ-ହସ୍ତେ ଦାନ କରେ ଦାତା !'

"କାଁଦିୟା, ହାସିୟା, ସଇ, ସାଜିନୁ ସତ୍ୱରେ ।
ହେରିନୁ ଅଦୂରେ ନାଥେ, ହାୟ ଲୋ, ଯେମତି
କନକ-ଉଦୟାଚଳେ ଦେବ ଅଂଶୁମାଳୀ !
ପାଗଳିନୀ ପ୍ରାୟ ଆମି ଧାଇନୁ ଧରିତେ
ପଦଯୁଗ, ସୁବଦନେ ! ଜାଗିନୁ ଅମନି ।-
ସହସା, ସ୍ୱଜନି, ଯଥା ନିବିଲେ ଦେଉଟି,
ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ଘର; ଘଟିଲ ସେ ଦଶା ।
ଆମାର, - ଆଁଧାର ବିଶ୍ୱ ଦେଖିନୁ ଚୌଦିକେ ।
ହେ ବିଧି, କେନ ନା ଆମି ମରିଣୁ ତଖନି ?
କି ସାଧେ ଏ ପୋଡ଼ା ପ୍ରାଣ ରହିଲ ଏ ଦେହେ ?"
ନୀରବିଲା ବିଧୁମୁଖି, ନୀରବେ ଯେମତି
ବୀଣା, ଛିଁଡ଼େ ତାର ଯଦି ! କାଁଦିୟା ସରମା
(ରକ୍ଷଃ-କୁଳ-ରାଜ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରକ୍ଷୋବଧୂ-ରୂପେ)
କହିଲା; "ପାଇବେ ନାଥେ, ଜନକ-ନନ୍ଦିନି !
ସତ୍ୟ ଏ ସ୍ୱପନ ତବ, କହିନୁ ତୋମାରେ !
ଭାସିଛେ ସଲିଳେ ଶିଳା, ପଡ଼େଛେ ସଂଗ୍ରାମେ
ଦେବ-ଦୈତ୍ୟ-ନର-ତ୍ରାସ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ବଳୀ;
ସେବିଛେନ ବିଭୀଷଣ ଜିଷ୍ଣୁ ରଘୁନାଥେ
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବୀର ସହ । ମରିବେ ପୌଲସ୍ତ୍ୟ
ଯଥୋଚିତ ଶାସ୍ତି ପାଇ; ମଜିବେ ଦୁର୍ମତି
ସବଂଶେ ! ଏଖନ କହ, କି ଘଟିଲ ପରେ ।
ଅସୀମ ଲାଳସା ମୋର ଶୁନିତେ କାହିନୀ ।"
ଆରମ୍ଭିଲା ପୁନଃ ସତୀ ସୁମଧୁର ସ୍ୱରେ;-
"ମିଳି ଆଁଖି, ଶଶିମୁଖି, ଦେଖିନୁ ସମ୍ମୁଖେ
ରାବଣେ; ଭୂତଳେ, ହାୟ, ସେ ବୀର-କେଶରୀ,
ତୁଙ୍ଗ ଶୈଳ-ଶୃଙ୍ଗ ଯେନ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବଜ୍ରାଘାତେ !

"କହିଲ ରାଘବ-ରିପୁ; 'ଇନ୍ଦୀବର ଆଁଖି
ଉନ୍ମୀଲି, ଦେଖ ଲୋ ଚେୟେ । ଇନ୍ଦୁ-ନିଭାନନେ,
ରାବଣେର ପରାକ୍ରମ ! ଜଗତ-ବିଖ୍ୟାତ
ଜଟାୟୁ ହୀନାୟୁ ଆଜି ମୋର ଭୁଜ-ବଳେ !
ନିଜ ଦୋଷେ ମରେ ମୂଢ଼ ଗରୁଡ଼-ନନ୍ଦନ ।
କେ କହିଲ ମୋର ସାଥେ ଯୁଝିତେ ବର୍ବରେ ?'

" 'ଧର୍ମ-କର୍ମ ସାଧିବାରେ ମରିନୁ ସଂଗ୍ରାମେ
ରାବଣ'; - କହିଲା ଶୂର ଅତି ମୃଦୁ ସ୍ୱରେ-
ସମ୍ମୁଖ ସମରେ ପଡ଼ି ଯାଇ ଦେବାଳୟେ ।
କି ଦଶା ଘଟିବେ ତୋର, ଦେଖ ରେ ଭାବିୟା ?
ଶୃଗାଳ ହଇୟା, ଲୋଭି, ଲୋଭିଲି ସିଂହୀରେ !
କେ ତୋରେ ରକ୍ଷିବେ, ରକ୍ଷଃ ? ପଡ଼ିଲି ସଙ୍କଟେ,
ଲଙ୍କାନାଥ, କରି ଚୁରି ଏ ନାରୀ-ରତନେ ?'

"ଏତେକ କହିୟା ବୀର ନୀରବ ହଇଲା !
ତୁଲିଲ ଆମାୟ ପୁନଃ ରଥେ ଲଙ୍କାପତି ।
କୃତାଞ୍ଜଳି-ପୁଟେ କାଁଦି କହିନୁ, ସ୍ୱଜନି,
ବୀରବରେ; 'ସୀତା ନାମ, ଜନକ-ଦୁହିତା,
ରଘୁବଧୂ ଦାସୀ, ଦେବ ! ଶୂନ୍ୟ ଘରେ ପେୟେ
ଆମାୟ, ହରିଛେ ପାପୀ; କହିଓ ଏ କଥା
ଦେଖା ଯଦି ହୟ, ପ୍ରଭୁ, ରାଘବେର ସାଥେ !'

"ଉଠିଲ ଗଗନେ ରଥ ଗମ୍ଭୀର ନିର୍ଘୋଷେ ।
ଶୁନିନୁ ଭୈରବ ରବ; ଦେଖିନୁ ସମ୍ମୁଖେ
ସାଗର ନୀଳୋର୍ମିମୟ ! ବହିଛେ କଲ୍ଲୋଲେ
ଅତଳ, ଅକୂଳ ଜଳ, ଅବିରାମ-ଗତି ।

ଝାଁପ ଦିୟା ଜଳେ, ସଖି, ଚାହିନୁ ଡୁବିତେ;
ନିବାରିଲ ଦୁଷ୍ଟ ମୋରେ ! ଡାକିନୁ ବାରୀଶେ,
ଜଳଚରେ ମନେ ମନେ; କେହ ନା ଶୁନିଲ,
ଅବହେଳି ଅଭାଗୀରେ ! ଅନମ୍ବର-ପଥେ
ଚଳିଲ କନକ-ରଥ, ମନୋରଥ-ଗତି ।

"ଅବିଳମ୍ବେ ଲଙ୍କାପୁରୀ ଶୋଭିଲ ସମ୍ମୁଖେ ।
ସାଗରେର ଭାଳେ, ସଖି, ଏ କନକ-ପୁରୀ
ରଞ୍ଜନେର ରେଖା । କିନ୍ତୁ କାରାଗାର ଯଦି
ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଗଠିତ, ତବୁ ବନ୍ଦୀର ନୟନେ
କମନୀୟ କଭୁ କି ଲୋ ଶୋଭେ ତାର ଆଭା ?
ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ପିଞ୍ଜର ବଳି ହୟ କି ଲୋ ସୁଖୀ
ସେ ପିଞ୍ଜରେ ବଦ୍ଧ ପାଖୀ ? ଦୁଃଖିନୀ ସତତ
ଯେ ପିଞ୍ଜରେ ରାଖ ତୁମି କୁଞ୍ଜ-ବିହାରିଣୀ !
କୁକ୍ଷଣେ ଜନମ ମମ, ସରମା ସୁନ୍ଦରି !
କେ କବେ ଶୁନେଛେ, ସଖି, କହ, ହେନ କଥା ?
ରାଜାର ନନ୍ଦିନୀ ଆମି, ରାଜ-କୁଳ-ବଧୂ,
ତବୁ ବଦ୍ଧ କାରାଗାରେ !" - କାଁଦିଲା ରୂପସୀ,
ସରମାର ଗଳା ଧରି; କାଁଦିଲା ସରମା ।

"କତ କ୍ଷଣେ ଚକ୍ଷୁଃଜଳ ମୁଛି ସୁଲଚନା
ସରମା କହିଲା, ବ୍ଲଦେବି, କେ ପାରେ ଖଣ୍ଡିତେ
ବିଧିର ନିର୍ବନ୍ଧ ? କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟ ଯା କହିଲା ।
ବସୁଧା । ବିଧିର ଇଚ୍ଛା, ତେଁଇ ଲଙ୍କାପତି
ଆନିୟାଛେ ହରି ତୋମା ! ସବଂଶେ ମରିବେ
ଦୁଷ୍ଟମତି ! ବୀର ଆର କେ ଆଛେ ଏ ପୁରେ
ବିରଯୋନି ? କଥା, ସତି, ତ୍ରିଭୁବନ-ଜୟୀ
ଯୋଧ ଯତ ? ଦେଖ ଚେୟେ, ସାଗରେର କୂଳେ,
ଶବାହାରୀ ଜନ୍ତୁ-ପୁଞ୍ଜ ଭୁଞ୍ଜିଛେ ଉଲ୍ଲାସେ
ଶବ-ରାଶି । କାନ ଦିୟା ଶୁନ, ଘରେ ଘରେ
କାଁଦିଛେ ବିଧବା ବଧୂ ! ଆଶୁ ପୋହାଇବେ
ଏ ଦୁଃଖ-ଶର୍ବରି ତବ ! ଫଳିବେ, କହିନୁ,
ସ୍ୱପ୍ନ ବିଦ୍ୟାଧରୀ-ଦଳ ମନ୍ଦାରେର ଦାମେ
ଓ ବରାଙ୍ଗ ରଙ୍ଗେ ଆସି ଆଶୁ ସାଜାଇବେ !
ଭେଟିବେ ରାଘବେ ତୁମି, ବସୁଧା କାମିନୀ
ସରସ ବସନ୍ତେ ଯଥା ଭେଟେନ ମଧୁରେ !
ଭୁଲୋ ନା ଦାସୀରେ, ସାଧ୍ୱୀ ! ଯତଦିନ ବାଁଚି
ଏ ମନୋମନ୍ଦିରେ ରାଖି, ଆନନ୍ଦେ ପୂଜିବ
ଓ ପ୍ରତିମା, ନିତ୍ୟ ଯଥା, ଆଇଲେ ରଜନୀ,
ସରସୀ ହରଷେ ପୂଜେ କୌମୁଦିନୀ-ଧନେ ।
ବହୁ କ୍ଲେଶ, ସୁକେଶିନି, ପାଇଲେ ଏ ଦେଶେ ।
କିନ୍ତୁ ନହେ ଦୋଷୀ ଦାସୀ !" କହିଲା ସୁସ୍ୱରେ
ମୈଥିଳୀ, "ସରମା ସଖି, ମମ ହିତୈଷିଣୀ ।
ତୋମା ସମ ଆର କି ଲୋ ଆଛେ ଏ ଜଗତେ ?
ମରୁଭୂମେ ପ୍ରବାହିଣୀ ମୋର ପକ୍ଷେ ତୁମି,
ରକ୍ଷୋବଧୂ ! ସୁଶୀତଳ ଛାୟା-ରୂପ-ଧରି,
ତପନ-ତାପିତ ଆମି, ଜୁଡ଼ାଲେ ଆମାରେ !
ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ଦୟା ତୁମି ଏ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଦେଶେ,
ଏ ପଙ୍କିଳ ଜଳେ ପଦ୍ମ ! ଭୁଜଙ୍ଗିନୀ-ରୂପୀ
ଏ କାଳ କନକ-ଲଙ୍କା-ଶିରେ ଶିରମଣି !
ଆର କି କହିବ, ସଖି ? କାଙ୍ଗାଳିନୀ ସୀତା,
ତୁମି ଲୋ ମହାର୍ହ ରତ୍ନ । ଦରିଦ୍ର, ପାଇଲେ
ରତନ, କଭୁ କି ତାରେ ଅଯତନେ, ଧନି ?"

ନମିୟା ସତୀର ପଦେ, କହିଲା ସରମା;
"ବିଦାୟ ଦାସୀରେ ଏବେ ଦେହ, ଦୟାମୟି !
ନା ଚାହେ ପରାଣ ମମ ଛାଡ଼ିତେ ତୋମାରେ,

ରଘୁ-କୁଳ-କମଳିନି ! କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣପତି
ଆମାର, ରାଘବ-ଦାସ; ତୋମାର ଚରଣେ
ଆସି କଥା କଇ ଅମି, ଏ କଥା ଶୁନିଲେ
ରୁଷିବେ ଲଙ୍କାର ନାଥ, ପଡ଼ିବ ସଙ୍କଟେ !”

କହିଲା ମୈଥିଳୀ ; “ସଖି, ଯାଓ ତ୍ୱରା କରି,
ନିଜାଳୟେ, ଶୁନି ଆମି ଦୂର ପଦ-ଧ୍ୱନି
ଫିରି ବୁଝି ଚେଡ଼ୀଦଳ ଆସିଛେ ଏ ବନେ ।”

ଆତଙ୍କେ କୁରଙ୍ଗୀ ଯଥା, ଗେଲା ଦ୍ରୁତଗାମୀ
ସରମା; ରହିଲା ଦେବୀ ସେ ବିଜନ ବନେ,
ଏକଟି କୁସୁମମାତ୍ର ଅରଣ୍ୟେ ଯେମତି ।

ଇତଇ ଶ୍ରୀମେଘନାଦ ବଧେ କାବ୍ୟେ ଅଶୋକବନଂ ନାମ
ଚତୁର୍ଥଃ ସର୍ଗଃ

ବାଂଲା ଠୁ ରୋମାନ ହରଫ, କାଗଜରେ:

ଅମିତ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ

କାଗଜ ଠୁ ହାର୍ଡ-ଡିସ୍କ

ସଂଯୁକ୍ତା କାଁହାର

http://www.iopb.res.in/~somen/madhu.html
email:somen@iopb.res.in